

Michael MORRIS

UVOD U FILOZOFIJU JEZIKA¹

Ova knjiga je uvod u analitičku tradiciju filozofije. Analitička filozofija počinje radom G. Fregea koji je stvarao krajem XIX i početkom XX stoljeća. Zašto početi ovu knjigu Johnom Lockeom, čija su temeljna djela napisana krajem XVII stoljeća? Ukratko: to je zato što Locke u jednom jasnom i jedinstvenom smislu predstavlja osnovu za analitičku filozofiju jezika. Na prvom mjestu, mnogi od nas doživljavaju Lockeovu opću teoriju jezika kao krajnje prirodnu. Njegovo stanovište o tome što riječi jesu i čemu jezik služi su dio skoro cijele analitičke tradicije. Ali, također, on je jasan predstavnik one linije mišljenja o jeziku koja je bila glavna meta velikog dijela analitičke filozofije jezika. Za Fregeovu filozofiju jezika se može reći da počinje odbacivanjem onoga što se smatra da predstavlja centralno svojstvo Lockeovog stanovišta. A, uz to, mnogi današnji radovi o vlastitim imenima i terminima za prirodne vrste su određeni njihovom suprotnošću sa širim stanovištem Lockeovog tipa.

Što kaže Locke

Jedna od četiri knjige veoma važnog i obimnog Lockeovog djela *Ogled o ljudskom razumu* posvećena je jeziku. Srž njegove koncepcije se iznosi u jednom paragrafu; navodimo ga u potpunosti:

“Čovjek ima mnoštvo raznovrsnih misli pa i takvih od kojih ne bi samo on, već i drugi imali koristi i uživanja, ali su one u njegovim grudima, nevidljive i skrivene od drugih, a same od sebe se ne mogu otkriti. Čovjek ne može uživati korist i priyatnost koje pruža društvo ako nije sposoban saopćavati svoje misli, zato je on morao da nađe neke spoljašnje čulne znakove pomoću kojih bi mogao predstaviti drugima one nevidljive *ideje* od kojih su sastavljene njegove misli. Najpogodnije za tu svrhu, po svom obilju i po brzini saopćavanja bili su artikulirani zvukovi koje je čovjek tako lako i tako obilno proizvodio, eto tako možemo zamisliti da su ljudi uzeli *riječi* koje su od prirode tako prilagođene za tu

¹ Prevedeno iz: Morris, M. (2007): An introduction to the philosophy of language. New York: Cambridge University Press, 5-20.

svrhu za *znakove* svojih *ideja* (jer tada bi svi ljudi imali isti jezik) nego voljnim nametanjem proizvoljnim uzimanjem određene riječi *da označi* određenu ideju. Riječi se, dakle, upotrebljavaju kao čulni znakovi *ideja*, a *ideje* koje riječi označavaju jesu njihovo pravo i neposredno značenje.”²

Ova opća koncepcija jezika nije izvorno Lockeova: mnogo toga se može pronaći kod Thomasa Hobbesa, a njeni pojedini elementi mogu se pratiti i do Aristotela.³ Takva koncepcija ostala je dominantna u zapadnjačkoj filozofiji, dva stoljeća nakon što ju je Locke izložio, a značajan dio te teorije je ostao prihvaćen i danas. I zaista, njen veliki dio vam može izgledati tako očigledan i jednostavan da jedva potrebuje velikog filozofa da to ustvrdi. Lockeovo postignuće je u tome što on ovo izlaže tako jezgrovito da neki od problema kojima se ova koncepcija bavi postaju odmah očiti. Čemu se to Locke tačno obavezuje u ovom kratkom odjeljku? Prvo, on misli o jeziku kao nekoj vrsti artefakta čija je priroda definirana prema zadatku koji obavlja, tj. prema njegovoj funkciji. Izdvojimo to, da bismo time započeli, kao jednu značajnu pretpostavku:

(L1) Priroda jezika određena je njegovom funkcijom.

U ovom odjeljku Locke jasno tvrdi što je ta funkcija:

(L2) Funkcija jezika je komuniciranje.

(No, on dopušta, na drugim mjestima, da se jezik može koristiti za bilježenje naših vlastitih misli).⁴

On je jednako precizan (barem u ovom odjeljku) u vezi s onim što se mora iskomunicirati jezikom.

(L3) Ono što jezik treba prenijeti u komunikaciji je “misao”.

Bez razmjene misli ne može postojati društvo, a bez društva ljudska bića bi bila uskraćena za brojne ugodnosti i prednosti, kako tvrdi jedan drugi pisac: ljudski život bez društva je *usamljen, siromašan, neprijatan, životinjski i kratak*.⁵ Krajnje dobro koje jezik omogućava je sigurnost i prosperitet koje pruža društvo; to jezik pruža na način da

² J. Locke, *Ogled o ljudskom razumu*, (Oxford: Oxford University Press, 1975), treća knjiga, drugi dio, prvi paragraf

³ T. Hobbes, *Levijatan*, ed. J. Plamenatz (Glasgow: Collins, 1962), četvrto poglavlje; Aristotle, *O tumačenju*, prvo poglavlje

⁴ Locke, *Ogled*, treća knjiga, deveto poglavlje, p. 1.

⁵ Hobbes, *Levijatan*, p.143.

omogućava komunikaciju.

Čini se da je ovu funkcionalnu koncepciju jezika Locke koristio da da opću sliku toga što riječi znače. Izgleda da je osnovna ideja da ako jezik čini mogućim razmjenu misli, tada riječi, koje su dio jezika, moraju prenijeti komponente misli. Ovdje možemo temeljnu pretpostavku iznijeti ovako:

(L4) Riječi označavaju ili znače dijelove koje jezik treba iskomunicirati.

Pretpostavka (L4), kako god, je jedno malo krivotvorenje. Locke zasigurno misli da su riječi *znaci* i stoga označavaju dijelove misli; on povremeno koristi pojam *značenja* umjesto toga;⁶ ali nije tako očigledno da je njegov pojam *označavanja* isti onaj za koji mi mislimo da je uključen u pojam *značenja*. Postavljajući ovo pitanje, ostavljamo ga po strani za sada i vraćamo mu se u sljedećem odjeljku.

Da li je dovoljno jasno Lockeovo mišljenje da su riječi *znaci* za dijelove misli. Što su dijelovi misli? Slijedi Lockeov odgovor:

(L5) Sastavni dijelovi misli su *Ideje*.

Riječ *ideja*, kako je korištena ovdje, je tehnički termin i Locke naznačuje činjenicu da se radi o tehničkom terminu, tako što ga obilježava kurzivom kad god ga upotrebljava. Ja ću tu činjenicu naznačiti velikim početnim slovom. Teško je biti siguran, zbog činjenice da je ovo tehnički termin, što ovo doista znači bez dubljeg ulaženja u Lockeovu filozofiju, a ovaj rad nije mjesto za to. Što mi mislimo od čega su misli građene? Ovo nam se možda neće činiti kao očito ili prirodno pitanje: možda možemo koristiti naziv *ideja* (koristeći izraz u svakidašnjem smislu) ili naziv *pojmovi* – iako je malo vjerojatno da nam nije potpuno jasno što su *ideje* ili *pojmovi*. Neformalno rečeno, možemo misliti o Lockeovim *Idejama* kao o *idejama*, kako je to u modernom smislu shvaćeno, ili o konceptima – svejedno što su točno oni, ali ćemo se vjerojatno više približiti Lockeovim ako mislimo o njegovim *Idejama* kao o tipu mentalne slike.⁷ Što god bila

⁶ Na primjer u *Ogledu*, treća knjiga, šesti odjeljak, p.6: *Značenje riječi jesu samo ideje koje postoje u umu koji ih koristi.*

⁷ Za ovakvo shvaćanje Lockeovih *Ideja* kao slika, vidjeti M.Ayers: *Locke: Epistemologija i ontologija* (London: Routledge, 1991), ch. 5.

njihova priroda, Locke je bio siguran u jedno: *Ideje su nevidljive i skrivene od drugih*; iz toga izvodimo:

(L6) Ideje jedne osobe ne može percipirati druga osoba.

Kao dodatak ovim pretpostavkama, Locke odobrava ono što se ne čini ništa drugo nego zdrav razum onda kada tvrdi da ne postoji prirodna povezanost između zvukova i ideja: veza između riječi i ideja je arbitrarna, tako Locke kaže. Ovdje možemo napraviti dvije pretpostavke. Prva je ova:

(L7) Odnos između riječi i onoga što one označavaju ili znače je arbitrarna.

Ova druga je dio činjenice Lockeovog shvaćanja prema kojemu se čini da se on odnosi prema riječima samo kao prema zvukovima. Konkretno, to su zvukovi koje ljudi prepoznaju kao one koje mogu proizvesti. Ovo sugerira da riječi nisu intristično značenjske: postaju značenjske tako što se postavljaju kao “osjetilne oznake *ideja*”.

Sumirajmo posljednju pretpostavku, tako dobivamo:

(L8) Riječi nisu intrinstično značenjske.

Ovo je osam glavnih pretpostavki koje su uključene u kratko izlaganje o Locke. Sada trebamo razumjeti što bi sve trebalo biti uključeno u njihovo propitivanje.

Značenje ili označavanje

Prvi pogled na Lockeovo djelo može nam dati dojam da je prirodno misliti da se njegova misao sastoji u tome da riječi znače ideje. Oni koji slijede Locke ipak tvrde da to nije pravedno. Kao prvo, nije jasno da *označavati* znači isto kao i *značiti*. U svakom slučaju, ono što Locke kaže je samo to da ideje za koje one stoje su odgovarajuće i neposredne oznake riječi.⁸

⁸ *Ogled*, treća knjiga, drugi odjeljak, p.1.

Osvrnimo se na drugi aspekt prve teze, slijedeći Lockeovu opću teoriju. Ideje su prikaz drugih stvari, pa moja Ideja zlata predstavlja metal, zlato; vjerojatno je to jedna *slika* metala.

Ako je u riječi *zlato*, onako kako je upotrijebljena u prvom slučaju, oznaka moje ideje za zlato, čini se da u načelu može biti moguće da riječ bude znak na neki način – direktno ili “posredno” – za metal. Ako zaboravimo na trenutak našu brigu da li je *označavati* ekvivalent za *značenje*, čini se da mora biti nekog smisla u kojem riječ *zlato* znači metal, zlato prema Lockeovom mišljenju. Možemo reći da riječ prvo direktno ili neposredno znači Ideju u umu onoga ko je koristi. I drugo, indirektno ili posredno, znači stvar koju Ideja reprezentira.⁹ Isti zaključak možemo izvesti za svaku teoriju koja pretpostavlja da su riječi znaci, u prvoj instanci, za stvari kao što su pojmovi (čak i ako nismo potpuno sigurni što su pojmovi. Pojam je uvijek pojam *nečega*; pojam zlata je pojam *zlata*).

Nije važno da li mi mislimo (ono što se čini da je Locke uradio) da su koncepti *reprezentacije* stvari čiji su oni pojmovi (kao da su one slike njih); one moraju biti pojmovi nečega da budu pojmovi uopće. Ako mi mislimo da su riječi u prvoj instanci znaci za pojmove, to znači da mi uvijek možemo reći da je to također neka vrsta znaka za nešto za šta je pojam *pojam*.

Da li je pravedno pripisati Lockeu stanovište da riječi *znače* Ideje? Mi možemo smatrati da je ovo stanovište neprirodno, tako da trebamo oklijevati da ga pripišemo Lockeu: zar zasigurno riječ “zlato” ne znači *zlato*, metal, a ne neku njegovu Ideju li njen pojam?

Govoreći za sebe možda možemo reći da riječ “zlato” *znači* metal, ali dok je koristimo, ona *izražava* naš pojam metala. Može biti primamljivo i ovakvo stanovište pripisati Lockeu. Za pojam označavanja možemo reći da je dovoljno labav da dopušta da riječ *zlato* na neki način označava – na primjer tako što ga izražava – neki pojam ili Ideju zlata.¹⁰ Ali iz toga ne slijedi da riječ *zlato* znači pojam ili Ideju.

Moje vlastito mišljenje je da je teško poreći da Locke misli da riječi *znače* Ideje – barem u prvoj instanci. A to je zbog toga što on ne govori samo da riječi označavaju Ideje; kaže da je *namjena* riječi da

⁹ Ovu poantu izvodi N. Kretzmann, u svom radu “Glavne teze Lockeove semantičke teorije”, *Philosophical Review*, 77 (1968), pp.175–96.

¹⁰ Odbranu Lockeovog shvaćanja možemo pronaći u radu I. Hackinga, *Što jezik znači filozofiji?* (Cambridge: Cambridge University Press, 1975), poglavlje 5, te kod E.J. Ashwortha, “Locke i jezik”, *Canadian Journal of Philosophy*, 14 (1984), pp. 45–73, i u knjizi E.J. Lowea, *Locke o ljudskom razumu* (London: Routledge, 1995), ch. 7.

označavaju Ideje – a to je ono za što riječi služe.

Ako se priroda jezika treba razumjeti iz njegove funkcije, a riječ ima zadatak da *označava* nešto, onda je teško razumjeti kako ta stvar ne može biti ono što riječ znači. Čak i ako ne dijelimo mišljenje o ovome, čini se dovoljno jasnim da se Locke obavezuje stanovištu po kojem je *dio* značenja riječi da one označavaju Ideje i to je dovoljno da se izgradi jedan od najočiglednijih prigovora njegovoj teoriji.

Problem komunikacije

Najočiglednija poteškoća u Lockeovoj koncepciji jezika je da čini nemogućim jeziku da izvrši ono što se čini da jezik treba da učini; ona čini komunikaciju nemogućom. Da bismo ovo shvatili, moramo razumjeti što istinska komunikacija između ljudi zahtijeva. Nije dovoljno da jedna osoba prenese nešto (misao, nešto izrečeno) drugoj osobi, na način da to izgleda kao da druga osoba dobiva zarazu od prve. Istinska komunikacija uključuje da jedna osoba *razumije* drugu i to zahtijeva da jedna osoba zna što druga osoba misli. Prema Lockeovoj zamisli, ovo je nemoguće.¹¹

Mišljenje Lockeja je da se ono što je potrebno da znamo (barem djelomično) kada neko govori sastoji u tome da znamo koje ideje su označene njenim riječima. Prema (L8) riječi intristično nisu značenjske, *one su samo zvuci*, što može značiti i svašta i ništa. Jedini način da znamo koje ideje one označavaju jeste poznavanjem nečega što predstavlja relaciju između ovih zvukova i ideja osobe. Prema (L6) *ideje ne može percipirati neka druga osoba*. Stoga mi možemo samo znati koje ideje je osoba označavala, ako postoje sigurne i pouzdane relacije između određenih riječi i određenih ideja: to bi nam dalo za pravo da iz postojanja neke riječi zaključimo da postoji u umu neke osobe neka određena ideja.

No, prema (L7), odnos između riječi i onoga što one označavaju je arbitran. To znači da nemamo pravo da načinimo bilo koju pretpostavku o idejama označenim pojedinim riječima. Prema Lockeovom shvaćanju značenja riječi, to znači da nikada ne možemo znati što neko misli kada govori. To znači da istinska komunikacija nije moguća. Neki ljudi mogu biti u iskušenju da prihvate sljedeći zaključak: možda je komuni-

¹¹ Argument koji slijedi je onaj čija je nit povezana s argumentom koji je u doticaju s onim koji se vezuje uz Wittgensteinov "Argument osonog jezika": za detaljnij izvod vidjeti djelo L. Wittgensteina, *Filozofska istraživanja*, treće izdanje (Oxford: Blackwell, 2001)

kacija stvarno nemoguća. Vjerojatno mislite da je istinito to da niko drugi osim vas stvarno ne zna što ste mislili kada ste upotrijebili vaše riječi. No, ovo ne izgleda kao stabilna perspektiva za prihvaćanje.

Takvo viđenje nije jednako Lockeovom ili viđenju ljudi sličnog gledišta, koji govore da je priroda jezika definirana njegovom funkcijom, a ta funkcija je upravo komunikacija. Treba razmisliti o argumentima da priroda jezika proizilazi iz njene funkcije. Poanta ovog teksta je da pokuša razumjeti koji posao jezik obavlja. Ako smatrate da je komunikacija posao, a smatrate komunikaciju nemogućom, pokušava se objasniti što jezik znači u okviru posla, iako postoji svijest da ne obavlja nikakav posao. Ako smatrate da je komunikacija nemoguća, suludo je uopće objašnjavati prirodu jezika kroz prizmu njegove funkcije.

Zapravo je teško razumjeti kako možete vjerovati da niko drugi ne zna značenje riječi koje koristite. Zapitajte se zašto koristite specifične riječi, a ne neke druge. Bit ćete obavezani da odgovorite: to je zbog značenja riječi koje su prikladne za ono što želite reći, dok neke druge nisu. A kako vi znate značenje tih riječi? Zato što ste ih naučili od vaših roditelja i drugih ljudi koji pričaju vaš jezik. I, naravno, to pokazuje da već pretpostavljate da je moguće da jedna osoba zna značenje riječi koje druga osoba koristi; ipak ste i vi naučili značenje riječi od drugih ljudi koji pričaju isti jezik kao i vi. Možda možete misliti da opet ima nešto u značenju riječi koje vi koristite što niko drugi ne može znati.

Vjerojatno niko drugi ne može znati određene asocijacije koje neka riječ koju koristite ima za vas. Ali nije očigledno da niko drugi te određene asocijacije koje vi koristite za neku riječ ne može znati: zašto ih jednostavno ne kažete drugim ljudima? Zasigurno je tačno da drugi ljudi, u suštini, ne znaju sve pojedinačne asocijacije koje riječi imaju za vas. Ali upravo to dokazuje da te asocijacije koje vi povezujete sa stvarnošću nemaju veze sa značenjem. Ipak, vi pretpostavljate da drugi ljudi razaznaju značenje riječi koje koristite iako ne mogu imati iste asocijacije kao i vi koje se odnose na njih. To pokazuje nešto značajno.

Psihološke asocijacije koje riječi imaju za neke osobe su apsolutno nevažne za njeno značenje. Što god značenje jeste, ono ne može biti samo ono o čemu ljudi misle kada čuju, pročitaju ili upotrebljavaju riječ. Isti se zaključak može izvesti iz tvrdnje da je značenje povezano s razumijevanjem. Značenje je ono što znate kada razumijete riječ, a razumijevanje riječi ne uključuje psihološke asocijacije koje riječ može izazvati.

Ono što je jasno je da Lockeovu teoriju kao cjelinu, koja prihvaća pretpostavke od L1-L8, treba revidirati. Ono što treba promijeniti je sljedeće:

(L6) Ideje jedne osobe ne može percipirati druga.

Kada razmišljamo o idejama, kao o nekoj vrsti mentalne slike, revidiranje tvrdnje (L6) postaje iznimno teže zato što nije uvjerljivo da jedna individua može vidjeti mentalne slike druge osobe.

Sljedeća tačka za prepravljavanje bi bila:

(L5) Komponente misli su ideje.

A što bi drugo bile? Utočište možete potražiti jedino u riječi pojam, što god ona značila i predložiti to umjesto (L5.):

(L5*) Komponente misli su pojmovi.

Razlog zašto predlažem ovu promjenu je zato što se može činiti, u svakodnevnom razumijevanju riječi *pojam*, da možemo reći, prema ponašanju neke osobe, koji pojam ta osoba ima. Na kraju, gledajući psa mi zaključujemo da pas shvaća pojam vlasnika ili vlasnice, vrijeme večere i pojam šetnje; možete reći pas nema pojam slikarskog impresionizma ili pojam korijena broja tri. U glavnoj tradiciji novije filozofije jezika može se vidjeti razlikovanje Lockeove teorije u prihvaćanju pretpostavke (L5*) umjesto (L5): veliki njemački filozof i matematičar, Gottlob Frege, može biti shvaćen kao pripadnik ove tradicije, ali na malo kompliciran način.

Možemo dobiti radikalniju alternativu Lockeovoj teoriji ako pitamo *sljedeću* pretpostavku:

(L3) Ono što jezik treba prenijeti u komunikaciji je misao.

Pretpostavka (L3) – barem kako je shvaćena unutar konteksta Lockeove teorije, izranja iz pojma komunikacije (kao kod Hobbesa, iz čije teorije djelomično i proističe) i fundamentalno je individualistička. Svaka osoba je posebna individua čiji su osnovni odnosi spram svijeta i drugih ljudi neovisni od društva ili društvenih institucija. Individua mora spoznati društvo i svijet za sebe i razumjeti ga na svoj način. Mnogi ne doživljavaju druge ljude kao članove društva, već, zbog utjecaja okoline, kao potencijalne rivale za ostvarivanje zajedničkog dobra ili kao mogućeg saveznika za sticanje zajedničke koristi i kao potencijalne objekte koji ih zadovoljavaju ili zabrinjavaju. Ako se svaka osoba razumije kao autonomna individua među drugim autonomnim individuama, onda je osno-

vni cilj komunikacije jasan: svaka individua mora otkriti što druge individue misle. Jedino na ovaj način možemo anticipirati ono što će naši protivnici učiniti, praviti zajedničke planove s našim kolegama i shvatiti što se zbiva s osobama prema kojima imamo emocije. Tada je govorna upotreba jezika dio generalnog procesa odustajanja od naše neovisnosti kroz otkrivanje naših misli u nadi da ćemo imati koristi od kooperacije s drugima.

Ali, ovo nije jedini mogući pojam komunikacije. Umjesto toga možemo imati jedan fundamentalno *kolaborativni* pristup. Takvo viđenje podrazumijeva da osnovna funkcija komunikacije nije u tome da otkrije što drugi ljudi misle, već za međusobno informiranje o stanju stvari u svijetu.

Ako prihvatimo ovo shvaćanje, onda možemo predložiti alternativu za (L3):

(L3*) Ono što jezik treba prenijeti u komunikaciji jesu *činjenice*.

Ako bismo (L3*) uzeli kao istinski odgovarajuću zamjenu za (L3), to bi onda radikalno promijenilo orijentaciju jezika. Dok je Lockeova koncepcija jezika usmjerena na ono što je u ljudskom umu, ovakvo gledište jezika se u osnovi bavi stvarima u svijetu. Kako se ovo shvaćanje može razviti? Zamislimo da još uvijek možemo prihvatiti sljedeću pretpostavku:

(L4) Riječi označavaju ili znače komponente koje jezik treba prenijeti u komunikaciji.

Što bi bile komponente činjenica? Vjerojatno će one uključiti objekte, kao što su stolovi i stolice; mi također možemo ljude shvatiti kao objekte za ovakvu svrhu. Trebalo bi uključiti kvalitete ili atribute, kao što su bjeloća ili ogorčenost. Ako prihvatimo ovu primjedbu, umjesto (L5) predlažem sljedeće:

(L5*) Dijelovi činjenica su *objekti* i *svojstva*.

Ako prihvatimo ovaj na-svijet-orijentirani pristup jeziku, tada bi značenje, čak i u slučaju imena kao što je Sokrat, bilo samo pojedinačna osoba, filozof Sokrat, umjesto slike te osobe (tako bi bilo prema Lockeovom viđenju) ili koncepcije te osobe [tako bi bilo ako slijedimo individualističko viđenje dato u pretpostavkama (L3) i (L5*)]. A značenje

pridjeva – čak i u prvoj instanci – kao što je *ogorčen* će biti dio pojedinačne kvalitete *ogorčenosti*, umjesto slike *ogorčenosti* (kako bi bilo Lockeovo viđenje) ili pojma *ogorčenosti* [kako bi bilo prema individualističkom shvaćanju datom u pretpostavkama (L3) i (L5*)]

Ova na-svijet-orijentirana koncepcija jezika, također, predstavlja glavnu tradiciju sadašnje filozofije jezika. Bertrand Russell je bio jedan od pionira takvog shvaćanja..

Riječi i rečenice

Trebali bismo se vratiti na pretpostavku preko koje smo prebrzo prešli:

(L4) Riječi označavaju ili znače komponente koje jezik treba prenijeti u komunikaciji.

Ideja koja stoji iza ove pretpostavke jeste da su riječi osnovna komponenta jezika, pa značenje riječi mora biti osnovna komponenta onoga što se misli pod jezikom. Ali što znači to da su riječi osnovne komponente jezika? Što bi moglo biti to nešto što je osnovna komponenta onoga što se misli pod jezikom?

Primamljivo je misliti da viđenje (što god da ono jeste) po kojem su riječi komponente jezika jeste isto kao i viđenje (što god da ono jeste) po kojem su riječi komponente rečenica. Rečenice su sastavljene od riječi, i što god da je izrečeno ili napisano konstruirano je rečenicama ili je barem namijenjeno da tako bude. Ali zašto bismo trebali misliti da su riječi osnovne komponente jezika? Što je sa slovima (ako su rečenice napisane) ili sa zvukovima (ako su one izrečene)?

Odgovor je da se riječi razumiju kao osnovne komponente rečenica onda kada se govori o *značenju*. Značenje rečenica sistematično ovisi od značenja upotrijebljenih riječi; ali značenje riječi je neovisno od značenja dijelova riječi. Ne postoji način ovisnosti značenja riječi od značenja slova koja su upotrijebljena da bi te riječi napisali, niti od zvukova koje proizvodimo da bi te riječi izgovorili. Ideja je ta da su riječi, uključujući njihovu upotrebu u govoru, shvaćene u atomskom smislu procjene značenja. Etimološki gledano, atom je nešto što ne može biti dijeljeno. Ako želimo razmatrati značenje dijela teksta na način da ćemo raščlaniti rečenicu od koje je taj tekst sastavljen, raščlanjivanje rečenice u potrazi za

značenjem dijelova će biti zaustavljeno na nivou riječi: ideja je da su riječi nosioci značenja, ali njihovi dijelovi nisu.

Ova pretpostavka se može dvojiti u jednom od dva očita načina. Prvi način na koji možemo dvojiti su složenice ili riječi sa standardnim prefiksima ili sufiksima, čije značenje doista ovisi o značenju dijelova koji ih sačinjavaju. Jednostavno rješenje ovog problema može biti da promijenimo našu koncepciju onoga što uzimamo kao pojedinačne riječi, jer možemo reći da su dijelovi složenica, prefiksi i sufiksi zasebne riječi.

Drugi način na koji možemo sumnjati u pretpostavku da su riječi atomi u smislu značenja je povezano s pitanjem da li su slova i zvukovi, od kojih su riječi građene, doista nevažni za značenje. Ovo predstavlja dvojbu jesu li riječi arbitrarni znakovi: ako jesu, tada bilo koja upotrijebljena riječ može imati isto značenje i tada izgleda da samo značenje ne ovisi o slovima i zvukovima od koje je izgrađeno.

Toliko o načinu na koji se o riječima može dvojiti kao o osnovnim komponentama rečenica, ako uzmemo zdravo za gotovo da su riječi komponente rečenica. Ali u kojem smislu su riječi komponente rečenica uopće? Kako redamo riječi da bismo izgradili rečenicu? Na prvom mjestu, od krucijalnog je značaja shvatiti da rečenice nisu samo lista riječi.

Upoređujem rečenicu s listom riječi:

1. Sokrat je ogorčen.

1*. Sokrat, biće/jeste, ogorčenost

Osnovna razlika između rečenice pod brojem 1 i liste pod brojem 1* je u tome da je navedena rečenica 1 kompletna u smislu u kojem navedena lista 1* nije. Mi bismo mogli zaustaviti slijed liste 1* nakon riječi “biće/jeste”, jer bismo i dalje imali listu; također bismo mogli dodati bilo koju riječ iza riječi “ogorčenost” i opet bismo imali listu. Ali da smo rečenicu pod brojem 1 zaustavili bilo gdje prije njenog kraja, ne bismo imali ono što je shvaćeno kao rečenica u uobičajenom smislu. (Jedino u određenom slučaju riječ “Sokrat” možemo čuti kao rečenicu, ako se radi o tome da je to odgovor na pitanje: “Ko priča s Protagorom?”) Također, ne možemo dodati ništa iza “ogorčen” i opet imati rečenicu. Ovo svojstvo koje ima rečenica, a puka lista riječi nema, ponekad se naziva *jedinstvo propozicije*; pri čemu u jednom smislu *propozicija* označava rečenicu.¹²

¹² Za razmatranje rješenja problema rane analitičke filozofije, vidjeti djelo M. Gibsona, *Od imenovanja do izgovaranja: The Unity of the Proposition* (Oxford: Blackwell, 2004).

Ispostavilo se da je jedinstvo rečenice veoma teško objasniti ili čak priznati ukoliko mislite o riječima kao već određenima za pojedinačnu ulogu u rečenicama – tj., osim ako ne mislite o riječima koje su već sastavni dio rečenice onako kako gramatike diktiraju način na koji će riječi graditi rečenice. Na primjer, ako mislite o svim riječima kao o imenima za bića, govoreći gramatički, onda je teško izbjeći da ne tretiramo rečenicu samo kao listu. Locke smatra da je to granica teškoće u objašnjenju jedinstva rečenice, jer se čini da on tretira riječi kao imena za Ideje. U biti, on nalazi izuzetak za neke riječi – da bi precizno riješio ovaj problem, kaže sljedeće:

Kad duh saopštava svoje misli drugima, njemu su potrebni ne samo znakovi za ideje koje tada ima pred sobom, već i neki drugi, da bi njima označio neku svoju posebnu radnju koja se u tom trenutku odnosi na te ideje. On to čini na razne načine; na primjer, “je” i “nije” jesu opšti znakovi kojima duh nešto tvrdi ili poriče.¹³

Sugestija je sljedeća: “Sokrat je ogorčen”, tada priznajemo njegovu ogorčenost, a ako kažemo “Sokrat nije ogorčen”, tada poričemo to svojstvo. Prema Lockeu, ono što se događa je da su raznovrsne Ideje udružene u radnju mišljenja. Tada je jedinstvo rečenice kreirano u umu.

Da li ovo doista rješava problem? Ja mislim da je problem samo preoblikovan. Jedinstvo kreirano radnjom mišljenja, kao što je prihvaćanje ili poricanje, ne otkriva prirodu kreiranog jedinstva, koje ostaje pod velom misterije. Što tačno um radi u potvrđivanju ogorčenosti Sokrata? Kako ovo kreira to jedinstvo? U najboljem slučaju se čini da je *jedinstvo propozicije* objašnjeno u terminima jedinstva nečega u umu – vjerojatno suda ili misli. Ali ostaje misteriozno u kojem smislu sud ili misao su ujedinjeni, ali ne samo kao skup ideja.

Ovdje imamo indikaciju prave teškoće razumijevanja smisla po kojem su riječi dijelovi rečenica. Ova teškoća je značajna za na-svijet-orijentiranu teoriju kao i za teoriju orijentiranu na misao, kao što je Lockeova. U teoriji, kao što je Lockeova, jedinstvo rečenice je objašnjeno u očito jednostavnijem jedinstvu nečega mentalnog, kao što je sud ili misao. Po na-svijet-orijentiranoj teoriji se čini da je ovo objašnjeno u odnosima jednog navodno jednostavnijeg jedinstva nečega što je u svijetu, na primjer, *činjenica*. Ali u oba slučaja priroda tog navodno jednostavnijeg jedinstva ostaje misteriozna.

¹³ *Ogled o ljudskom razumu*, treća knjiga, odjeljak 7, p 1.

Lockeove manje sumnjive pretpostavke

Ovdje sam razmatrao Lockeove pretpostavke koje su bile u centru rasprave u novijoj filozofiji jezika, ali mi ne smijemo zaboraviti ostale pretpostavke koje kreiraju sliku Lockeovog učenja, iako su generalno prihvaćene kod suvremenih filozofa.

Lockeov cjelokupni pristup je izgrađen na ove dvije temeljne pretpostavke:

- (L1) Priroda jezika definirana je njegovom funkcijom.
- (L2) Funkcija jezika je komuniciranje.

Vrijedno je zaustaviti se ovdje na kratko i razmotriti trebamo li prihvatiti ove pretpostavke. (L1) i (L2) pretpostavljaju da jezik ima samo jednu funkciju. Je li to očito? Zar ne postoji toliko toga što možemo učiniti jezikom? Nije odmah očigledno da je bilo koja od ovih pretpostavki temeljna.

Vjerojatno se čini da je očito da sve različite funkcije jezika ovise od mogućnosti korištenja jezika za komuniciranje. Ovo je možda tačno, ali nije tako jasno da je ovaj stav dovoljan da komunikacija bude osnovna svrha jezika. Ako mislimo da je funkcija jezika da se njime komunicira, onda ćemo se fokusirati na ulogu jezika u svakodnevnicu. Koristimo jezik: da bismo upozorili ljude na opasnost, da ih informiramo o različitim stvarima ili da pitamo za informaciju, da zamolimo ljude za pomoć ili da učine nešto za nas, itd. Na ovaj način, jezik obavlja ogroman posao u svakodnevnicu. Ali, postoje i druge upotrebe jezika koje nisu očito povezane s komunikacijom na isti način. Najjasniji primjeri su dati u književnosti. Nije tako jasno da je funkcija pjesme, drame ili romana da iskomunicira nešto, ako je komunikacija dio nečega što je vezano za svakodnevnicu. Prije ćemo ovo mišljenje po kojem pjesma ili roman imaju zadaću da doprinesu konverzaciji smatrati čudnim. Općenito se čini da je dio funkcije književnosti da ona treba prenijeti neposredan kontekst, te da ima značenje koje ne doprinosi samo shvaćanju određene povijesne pozicije.

Druge dvije Lockeove pretpostavke koje su češće prihvaćene su sljedeće:

- (L7) Relacija između riječi i onoga što one označavaju ili znače je arbitrarna.
- (L8) Osnovna osobina riječi nije da su intrinzično značenjske.

Tvrdnja (L7) je ona koja je jako dobro poznata kao teza da su riječi arbitrarni znakovi. Osnovna poanta teze može biti izražena na sljedeći način: što god jedna riječ znači, ona može biti označena drugom riječju; arbitrarno je da koristimo određenu riječ, radije nego neku drugu, da bismo izrazili neko značenje. Što bi učinilo drugu riječ drugačijom od ove kojom smo počeli? Vjerojatno način izgovora ili pisanja. Pa se čini da tvrdnja (L7) zahtijeva od nas da kažemo da bilo što što ovisi o izgovoru ili pisanju riječi nije relevantno za njeno značenje. Da bismo vidjeli što je kontroverzno u vezi s ovim, razmotrimo još jednom upotrebu riječi u poeziji. Može se činiti da su sve stvari u vezi s riječima relevantne za ono što mi možemo neposredno zvati značenjem: zvuk samoglasnika i suglasnika, njihov ritam, etimologiju i pisanje. Ovo su samo značajke koje će neko ko prihvaća (L7) uzeti kao nerelevantne za značenje.

Zašto bi bilo ko mislio da je sve ovo nevažno? Sumnjam da ovo gledište ovisi, na kraju, od nekih pretpostavki kao što su (L1) i (L2). Ako mislimo da je funkcija jezika u tome da iskomunicira, mi možda možemo misliti da sve ove značajke, koje ovise o izgovoru i pisanju, nemaju razlike u odnosu na ono što je iskomunicirano, samo je različito na način na koji je iskomunicirano. Pa mi možda možemo misliti da ovo može biti zanemareno pri određivanju značenja. Ako je ova dijagnoza tačna i ako počnemo propitivati tvrdnje (L1) i (L2), tada se trebamo brinuti oko tvrdnje (L7).

U konačnici, trebamo primijetiti da (L8) ide iza onoga što je traženo za (L7). Teza (L8) je često izražena na način da kažemo da su riječi smo vrste zvukova ili znakova koje su ponaosob beznačajne, ali dobivaju svoje značenje u upotrebi. Ovo je prilično prirodna pretpostavka – i naravno, takvo mišljenje dijele mnogi filozofi u analitičkoj tradiciji – ali je teško vidjeti zašto se čini tako uvjerljivim. Činjenica da možemo govoriti i pisati riječi ne znači da su te riječi samo zvukovi ili znakovi. Čini se da je Locke motiviran općenitom filozofskom teorijom vrsta riječi koje postoje u svijetu. Ako počnemo pratiti tu opću teoriju o stvarima za koje možemo očekivati da ih susretnemo, u znanosti, na primjer, i da se zapitamo za koje od ovih riječi se čini da je prirodno misliti da su one samo vrste zvukova ili znakova.

U biti, ako pokušavamo uvažiti našu predteorijsku koncepciju prirode riječi, postat će jako teško reći što su zapravo riječi. To razmišljanje počinje od činjenice da jednu riječ možemo upotrebljavati drugačije (na primjer, kada su u pitanju različiti idiomi) ili pisati drugačije (ovisno o prigodi) i čini se da je teško vidjeti kako mi možemo definirati ono što

sačinjava istu riječ, samo u odnosima zvuka i oblika. Ovo čini Lockeovu koncepciju jezika prilično neprirodnom. Ali nije jasno da će to uključivanje značenja dijelova riječi pomoći ostvarivanju njihova identiteta; ipak, mi obično mislimo da ista riječ može promijeniti svoje značenje vremenom (autor daje primjer engleske riječi “nice”, koja je promijenila svoje značenje – prvobitno je značila “ignorant” ili “nerazuman”, jer potiče od latinske riječi “nescius”). Problem onoga što su zapravo riječi je prilično ignoriran u filozofiji jezika.

Četiri pretpostavke koje smo upravo razmatrali: (L1), (L2), (L7) i (L8) generalno su neupitno prihvaćene u analitičkoj tradiciji. Ništa što ćemo razmatrati u ostatku knjige ih ne može staviti u ozbiljno razmatranje. Ipak, vrijedno je razmisliti da li one zaista moraju biti prihvaćene.

Prevela s engleskog jezika: Džana Kuna